

УКРАЇНА У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ ПОЛЬЩІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Лариса Вахніна

завідувачка відділу Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М.Т. Рильського НАН України, вул. Грушевського, 4, Київ, Україна,
e-mail: lvakhnina655@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-1030-7140

UKRAINE IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF POLAND DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Larysa Vakhnina

head of the department in Maksym Rylskyi Institute of Art Studies,
Folklore and Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine,
Street Hrushevskyi, 4, Kyiv, Ukraine,
e-mail: lvakhnina655@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-1030-7140

Українсько-польське наукове співробітництво. Зустріч у Варшаві з президентом НАН України академіком Анатолієм Загороднім

Від перших днів війни гасло «Солідарні з Україною» стало головним у Республіці Польща.

Під цим гаслом 2 червня 2022 р. у Варшаві відбулася спільна зустріч президентів Польської Академії наук академіка Єжи Душинського та президента НАН України академіка Анатолія Загороднього. Не випадково місцем для спільного засідання було обрано Палац Сташиця, старовинний будинок, який ще у XIX столітті було побудовано спеціально для Польської академії наук.

Першим виступив президент Польської академії наук академік Єжи Душинський, який наголосив на важливості співпраці двох академій та підтримці українських науковців, висловивши свою солідарність з Україною у час тяжких випробувань.

Слід відзначити, що Польська академія наук у перший день початку російської військової агресії проти України 24 лютого 2022 р. направила до НАН України свій лист підтримки, розміщений на офіційному сайті НАН України.

Доповідь Анатолія Загороднього, яка прозвучала англійською мовою, як і всі виступи, справила надзвичайно позитивне враження на присутніх у залі польських та українських учених, котрих об'єднав цей важливий захід. Це було свідчення міжнародного авторитету української науки в цей складний час, який переживають громадяни України.

Друга частина зустрічі стала своєрідним діалогом. Адже саме Польща надає Україні постійну та значну військову та політичну допомогу, а також взяла на себе найбільший тягар підтримки українських біженців. Анатолій Загородній наголосив, що співпраця між двома академіями завжди мала конструктивний партнерський характер. Україна високо цінує, що європейські країни, з них найбільше Польща, відкрили для науковців з України можливості для поглиблення співпраці. Українські вчені отримали доступ до стажування в науково-дослідницьких центрах, інститутах широкого профілю, особливо технічних та медичних галузей. Анатолій Глібович окрему увагу звернув на втрати, яких зазнала українська наука на Сході України, зокрема у Харкові, де завжди був потужний дослідницький

ресурс. Були зруйновані корпуси Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна й деяких інших вишів та установ НАНУ.

Серед запрошених на захід було чимало представників української науки зі Сходу та Півдня України, зокрема зі Слов'янська, Харкова та Одеси. Багато часу організатори зустрічі залишили на питання, які міг поставити кожний присутній у залі. Між високоповажним очільником академічної науки та вченими, зокрема і молодими, відбувся діалог. Тому кожний з присутніх на зустрічі отримав належну і кваліфіковану відповідь президента НАН України. Дискусії продовжувалися вже після завершення зустрічі. Анатолій Глібович був відкритий для спілкування. Його справжня інтелігентність та високий духовний потенціал справили незабутнє враження.

Слід відзначити, що на згадану зустріч мали честь бути запрошені також представники ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України: завідувачка відділу української та зарубіжної фольклористики, кандидат філологічних наук Лариса Вахніна та старший науковий співробітник згаданого відділу, кандидат філологічних наук Ірина Коваль-Фучило. Багаторічне наукове співробітництво та спільні проекти пов'язують ІМФЕ імені М. Т. Рильського з багатьма польськими установами з гуманітаристики, зокрема з Інститутом археології та етнології ПАН. Невипадково на зустріч було також запрошено виконавця з польської сторони нового спільного міжакадемічного проекту між ІМФЕ та ІАЕ ПАН керівника Центру сучасної етнології та антропології проф. Дагнослава Демського, який разом з колегами з інституту всіляко сприяє розвитку українсько-польських наукових взаємин та підтримці української науки. На цьому важливому заході був також присутній завідувач відділу міжнародних зв'язків НАН України, кандидат історичних наук Анатолій Мирончук, який сприяв його організації разом з Відділом міжнародного співробітництва ПАН.

Виступ президента НАН України викликав позитивний відгук у польських та українських науковців. У листі підтримки Польського народознавчого товариства до українських вчених пролунало звернення, що в ці тяжкі для України дні ми «маємо стати українками та українцями». На багатьох будинках, установах, закладах, транспортних засобах, площах можна побачити українські прапори.

Науковий семінар «Свідчення війни» у Варшаві

15 червня 2022 р. в Інституті археології та етнології Польської академії наук відбулося засідання наукового семінару на тему «Свідчення війни», ініціатором якого став керівник відділу сучасної антропології та етнології професор доктор габілітований Дагнослав Демський. Семінар проходив у змішаному форматі, частина учасників перебувала в залі засідань ІАЕ ПАН, інші – підключилися в режимі онлайн. Серед присутніх на платформі були відомі етнологи та антропологи не тільки з Варшави, а й з інших регіонів Польщі та закордону. Трибуна для виступів була надана передусім українським науковцям, які в цей складний час перебувають у Польщі та продовжують успішно співпрацювати з ІАЕ ПАН.

У вітальному виступі Дагнослав Демський відзначив, що увага всієї наукової спільноти Польщі, особливо Польської академії наук, постійно прикута до страшних подій, що відбуваються в Україні, наголосив про втрати людських життів, руйнування соціально значущих об'єктів та культурних пам'яток у результаті повномасштабної агресії РФ, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Як дружня країна-сусідка, Польща прийняла найбільшу кількість біженців, постійно надаючи їм допомогу та тимчасовий захист. Відтак, поява нових міграційних процесів вимагає постійної уваги польських та українських науковців. Сьогодні також є важливим обмін дослідницькими спостереженнями та думками з приводу зазначеної проблеми.

На засіданні наукового семінару завідувачка відділу української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України, кандидат філологічних наук Лариса Вахніна виголосила доповідь «Збереження національної ідентичності українських біженців у Центрально-Східній Європі (угорсько-польські паралелі)» та представила присутнім аудіовізуальний ряд зібраних матеріалів за темою. Дослідниця наголосила на суспільній діяльності українських біженців, їх постійній участі у протестних акціях у різних

країнах Європи. Так, яскравим прикладом активної громадянської позиції переселенців та збереження їх національної ідентичності є організований у Будапешті у Всесвітній день вишиванки «ланцюг єдності» через річку Дунай. Зокрема, вимушені переселенці серед найнеобхідніших речей привезли з собою як обереги родинні вишиванки, які на сьогодні є символічним ідентифікатором України та народної культури. Було обговорено і ситуацію в Польщі, де українці отримали широку можливість доступу до освіти та культури. Важливо, що це дослідження буде продовжуватися і в новому спільному українсько-польському міжакадемічному проєкті ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України та ІАЕ ПАН.

Старший науковий співробітник відділу української та зарубіжної фольклористики, кандидат філологічних наук Ірина Коваль-Фучило у доповіді «Усна історія українських біженок у Польщі. Лодзьке воєводство» звернула увагу на особливості запису усних спогадів. Усього зроблено 21 запис від 23 оповідачок. Інтерв'ю містило такі питання: «як довідалися про війну», «коли вирішили виїжджати», «доля інших», «дорога евакуації», «адаптація в Польщі, який нових досвід здобули», «чи плануєте додому, коли». Означено майбутні теми досліджень: номінація подій, персонажів, локусів, предметів і явищ; способи формування основних смислів розповіді; стратегія самопрезентації; улюблені і табуйовані теми розповіді. Вона також розповіла про свій власний досвід людини, яка змушена була вночі виходити з «небезпечного населеного пункту» Макарівського району Київської області. Це реальний матеріал, який має надзвичайну цінність для усної історії нашого сьогодення.

Доктор педагогічних наук, професор Донбаського державного педагогічного університету Надія Воронова (м. Слов'янськ) представила дослідження «Історія та культура Донбасу», яке вона реалізовує як науковий проєкт, перебуваючи зараз у Вроцлаві. Вона ознайомила учасників семінару з цілим рядом цінних напрацювань, які є особливо актуальними, як для української гуманітаристики, так і для зарубіжного наукового дискурсу.

Це було підкреслено і під час обговорення виголошених доповідей та дискусії. Адже Донбас та його етнокультура залишаються для польських етнологів менш знайомими та висвітленими. Професор Дагнослав Демський, підсумовуючи засідання, наголосив на важливості порівняльних підходів до вивчення українських біженців та збиранні польових матеріалів. Польські колеги поділилися також своїм досвідом моніторингу українських біженців, адже ними також здійснено величезну кількість записів (вони спілкувалися з ними у чергах за отриманням відповідних документів на стадіоні у Варшаві, коли приїхала перша хвиля на початку війни). Професор Анна Енгелькінг висловила думку про необхідність створення єдиної загальнопольської бази матеріалів, які містять свідчення про російсько-українську війну. Доповіді українських учених було позитивно оцінено польськими колегами, які зробили пропозицію подати їх до опублікування в «наукометричних виданнях» з етнології у Варшаві та Кракові.

Питання стосувалися і долі української науки, яка є небайдужою для польських вчених. На цьому наголосила професор Катажина Косць-Рижко, наукова співробітниця ІАЕ ПАН, яка від першого дня війни вболіває за Україну та українців. Адже гасло «Солідарні з Україною» звучало в усіх листах підтримки, які надійшли в Україну від різних установ ПАН, університетської спільноти, Польського народознавчого товариства та цілого ряду науковців.

Діалог двох культур

11–14 жовтня у Варшаві (Будинок літератури) та у Сулеювку (Музей Юзефа Пілсудського) відбулася польсько-українська міжнародна наукова конференція «XXII Діалог двох культур». У минулі роки місцем проведення була мала батьківщина відомого польського поета Юліуша Словацького місто Кременець на Тернопільщині, де організатором виступав завжди Літературний музей Юліуша Словацького. Польські науковці та письменники цього року взяли на себе організацію цього важливого для українсько-польської співпраці заходу. Перші два дні засідання та культурна програма проходили в Будинку літератури у Варшаві, де відбулося відкриття конференції. Наступні дні учасників заходу

приймав новозбудований музей Юзефа Пілсудського в Сулеювках під Варшавою, де вчені з України та Польщі змогли також ознайомитися з новим музейним комплексом та його науково-просвітницькою діяльністю, побачити меморіальний будинок, де колись проживала родина маршала та очільника Польської держави. Серед організаторів заходу – Товариство польських письменників на чолі з його головою проф. Анною Насіловською, яка виступила на відкритті конференції з вітальним словом.

Україну на цьому заході представляли відомі дослідники з Києва та Кременця. На пленарному засіданні з доповідями виступили завідувач кафедри полоністики Інституту філології КНУ імені Т. Г. Шевченка академік НАН України, проф. Ростислав Радишевський, завідувач кафедри Інституту філології КНУ імені Т. Г. Шевченка Юрій Ковалів. Ректор Кременецької гуманітарно-педагогічної академії, проф. Віталій Назарець, директор музею Юліуша Словацького в Кременці Тамара Сеніна, професор кафедри україністики Варшавського університету Валентина Соболев. Привернув увагу присутніх та викликав дискусії виступ відомої польської україністки проф. Люблінського університету імені Марії Кюрі-Склодовської Людмили Сірик, яка звернулася до показу негативного впливу імперськості в російській літературі у доповіді «Утилітарне трактування російською імперією української літератури в контексті українсько-польських відносин».

Проблематика конференції стосувалася цілого ряду питань історії та сьогодення українсько-польських історичних та культурних взаємин. Чільне місце було надано проблематиці періоду романтизму, адже цього року у Польщі відзначається сторіччя від виходу книжки Адама Міцкевича «Балади та романси». Але найбільше уваги на конференції приділялося розгляду спільних шляхів двох народів в історії та підтримці України сьогодні. Її можна назвати цікавим та важливим міждисциплінарним діалогом фахівців різних дисциплін гуманітаристики. Це дозволило показати ретроспективу від розгляду спільних сторінок в історії обох народів, від гетьмана Пилипа Орлика, союзу Пілсудський - Петлюра до сьогодення, коли польська держава та її народ демонструють свою солідарність та допомогу Україні від першого дня нападу російської федерації на нашу країну. Протидія агресії та віра в перемогу України об'єднали всіх учасників конференції. Завідувачка відділу української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України Лариса Вахніна виголосила доповідь, присвячену культурній адаптації українських біженців у Польщі, продемонструвавши у своїй презентації зафіксовані матеріали.

Заступник директора музею Юзефа Пілсудського в Сулківку, відомий історик проф. Гжегож Новік звернувся до важливості висвітлення зв'язків славетного маршала з Українською Народною Республікою та його союзу з Симоном Петлюрою проти більшовицької росії, наголосивши, на «словах маршала про те, що з росією не можна ніколи домовлятися», не втратили своєї актуальності. У доповідях польських та українських науковців була й спроба накреслити перспективи спільного вивчення історичної та культурної спадщини обох народів. Підтримку знайшла ініціатива академіка Ростислава Радишевського про необхідність підготовки видання – «Енциклопедії польсько-українського порозуміння». Діалог двох культур став також місцем зустрічі для українських та польських письменників. На площі поряд з Будинком літератора після наукових дискусій відбувся спільний поетичний вечір, присвячений подіям російсько-української війни в сучасній літературній творчості. Польські та українські поети на Замковій площі у Варшаві біля колони короля Сигизмунда читали свої вірші про трагічні події російської агресії в Україні. Дехто з них пережив трагічні події ворожого наступу під Києвом.

В рамках конференції також відбулася презентація книжки Валентини Соболев «Пилип Орлик та його Діаріуш», виданої польською мовою видавництвом Варшавського університету.

Учасники конференції поклали квіти до пам'ятників Тарасу Шевченку та Юліушу Словацькому у Варшаві. По завершенню заходу його учасники були запрошені до Варшавської філармонії, де відбувся блискучий концерт симфонічного оркестру Київської філармонії. Українських митців польські глядачі довго вітали бурхливими оплесками.

Діалог двох культур є позитивним прикладом багаторічного наукового та культурного співробітництва, яке сьогодні набуває все більшого розвитку в контексті спільних європейських коренів і традицій.

XXX виставка-ярмарка історичної та науково-популярної книги у Варшаві

25–27 листопада у павільйоні на терені королівських садів Королівського замку Варшави відбулася 30 виставка-ярмарка історичної та науково-популярної книги, де крім польських видавництв, було представлено також книжки з України. Загалом Україна та українсько-польські взаємини відображало чимало видань, представлених на виставці. У Польщі, яка є в цей тяжкий час разом з Україною, важливе місце надається й інформаційній підтримці нашої держави. Україна є постійно в центрі уваги ЗМІ. На виставці було також представлено нові книжки присвячені висвітленню героїчному спротиву та боротьбі українців за свою державу, її захисту від російських агресорів. Увагу відвідувачів привернуло видання Войцеха Мієвського “Wojna. Reportarz z Ukrainy” («Війна. Репортаж з України»). Окремі стенди мали Інститут національної пам’яті України, видавництво «Кліо» з Києва, видавництво «Богдан» з Тернополя, яке представляв його директор проф. Богдан Будний. За цими унікальними виданнями, які захопили польського читача, стоїть величезна праця багатьох людей. Так, видавництвом «Богдан» було здійснено багатотомне видання творів польського філософа та фантаста Станіслава Лема. Українські книжки привертали особливу вагу відвідувачів, адже палітра їх представляла широкий спектр, як історичної, так і художньої проблематики.

Біля книжкових стендів українських видавців постійно точилися дискусії. До однієї з них приєднався Надзвичайний та Повноважний Посол України в Республіці Польща Василь Зварич, який відвідав цей захід у перший день його роботи.

Привернули увагу присутність нові польські видання, присвячені війні в Україні. Відвідувачі виставки також звертались в пошуках книжок про голодомор в Україні та його нове бачення в наукових дослідженнях.

На виставці були представлені й видавництва Польської академії наук, зокрема Інституту археології та етнології ПАН, Інституту мистецтв ПАН, багатьох університетів країни. Крім історичної літератури, можна було побачити археологічні, географічні, соціологічні, мистецтвознавчі та фольклористичні видання. Так, видавництво AGODE представило щойно видану книжку вибраних статей відомої польської фольклористки Гелени Капелусь «Wszystko jest Folklorystyką» («Все є фольклористикою»), яка багато років співпрацювала з ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України. Її представляла упорядниця та авторка вступного слова доктор Магдалена Капелусь.

Слід відзначити, що книжкові виставки у Польщі стали традиційним явищем як на загальнонаціональному, так і місцевому рівнях. Майже кожне місто, велике чи мале, прагне надати свій культурний простір книговидавцям, що сприяє також і розвитку туристичної сфери. За останніми статистичними даними, у Польщі щодня видається майже 400 книжок, інтерес до друкованої продукції під час пандемії значно збільшився. Ці процеси свідчать, що книжка залишається для мільйонів польських громадян не тільки улюбленим заняттям, але й засобом для пізнання себе та світу. У таких виставках-ярмарках постійно беруть участь і представники книгарень, як з Польщі, так і з інших країн Європи. Деякі видавництва сьогодні створюють свої торгівельні мережі чи представництва, що дозволяє популяризувати нові книжкові позиції відповідно до запиту читачів.

Зустріч Президента Польської Академії Наук академіка, професора Єжи Душинського з українськими науковцями у Варшаві

У Будинку Польської Академії Наук (Палаці Сташиця) у Варшаві 5 грудня 2022 р. відбулася зустріч українських науковців з Президентом Польської Академії Наук академіком Єжи Душинським. Треба відзначити, що це вже другий такий захід цього року. Попередня зустріч відбулася 2 червня 2022 р. за участі президента НАН України академіка Анатолія Загороднього (https://www.etnolog.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2305&Itemid=470).

Президент ПАН академік Єжи Душинський, звертаючись до українських науковців, сказав, що ми раді запросити вас на зустріч, на якій підбиваються підсумки діяльності

Польської Академії Наук на підтримку дослідників з України. Українським вченим сприяють сьогодні у більшості країн Європи. Польська Академія Наук вже 24 лютого у своєму листі підтримки до НАН України засудила агресію РФ проти нашої держави. Солідарність та постійну допомогу всього польського народу українці відчувають постійно. Як підкреслив президент ПАН академік Єжи Душинський, завдяки організаційній діяльності ПАН разом з НАН США українським науковцям було надано більше 250 стипендій у Польщі.

На засіданні відбулося включення з Києва. До академіка Єжи Душинського та присутніх у залі звернувся президент НАН України академік Анатолій Загородній. Він відзначив важливість у цей складний для України час надання можливостей для українських дослідників працювати над спільними проектами з польськими вченими в установах Польської Академії Наук. Це дозволило не втрачати українським вченим постійних зв'язків з установами НАН України.

Програма зустрічі передбачила і декілька доповідей українських науковців, які представили свої напрацювання в Польщі. На зустріч було запрошено представницю ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України завідилицю Ларису Вахніну.

Особливу увагу на зустрічі, крім підведення підсумків підтримки України ПАН у 2022 році, було присвячено перспективам подальшої співпраці в цьому напрямку.

Відбулася презентація нової довгострокової програми підтримки українських дослідницьких колективів, яка здійснюватиметься ПАН у співпраці з НАН США результати здійснених досліджень досягнутих у співпраці з ПАН та розширити коло нових програм. Українські дослідники зможуть створювати мобільні групи. Участь у спільних проектах та мобільних групах дозволить їм застосувати та поглибити свої наукові знання, які будуть збагачені співпрацею з науковцями зарубіжних країн, а також сприятиме подальшому розвитку міжнародних наукових зв'язків НАН України. Виконавці отримають можливість тримісячного стажування у провідних лабораторіях та установах Європи та США. Як зазначив очільник ПАН, це буде сприяти збереженню наукового потенціалу української науки.

Наприкінці засідання українські науковці, запрошені на цей захід, мали можливість висловити свої думки та поставити питання безпосередньо до президента ПАН. Було поставлено питання і про підтримку української науки в період післявоєнної відбудови, згадано зруйнований під час бомбардування Харкова корпус економічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Слід відмітити, що президент ПАН академік професор Єжи Душинський та президентка НАН США професорка Марсія Макнатт удостоєні звання *honoris causa*, почесного доктора НАН України за вагомий внесок у науку та розвиток міжнародного наукового співробітництва. Це найвища нагорода НАН України.

Дата подання статті до редакції – 21.07.2023 р.